

Herolden

Marts 2017

Årgang 21 Nummer 1

Foto: Sukey Brown

Udgivet af:

Bornholms Middelaldercenters

Vennekreds

Stangevej 1.

3760 Gudhjem.

Tlf. 56 49 83 19

Web-adr.: www.bmc-vennekreds.dk

Redaktion:

Sukey Brown 23 28 91 28

Lone S. Hansen 60 18 36 41

Ole Boyer Pedersen 56 49 81 41

Bjørn Ørding-Thomsen 56 47 01 12

Ansvarshavende redaktør

Indlæg til Herolden:

herolden@bornholmsmiddelaldercenter.dk

Herolden udkommer 4 gange om året i marts, juni, september og december.

Deadline er den 20. i måneden før udgivelsen.

Trykt oplag ca. 150.

Indhold

- 3 Nyt fra formanden
- 6 Nyt fra Centret
- 9 Kontingent 2017
- 10 Generalforsamling 2017
- 14 Om Herolden
- 16 Middelaldertræf 2017
- 18 Den Sorte Død - 2
- 23 Nøglen til den lübske tegl
- 27 Fra TTTs generalforsamling
- 28 Da bornholmerne drog til Jylland
- 30 Hammershus, landskabet og fremtiden
- 33 Nyt fra Vennekredsen

Hvor der ikke er anført navn på fotografen, er billederne taget af redaktionen.

Dette er sidste nummer af Herolden i den form vi kender bladet.

Se mere i flere af artiklerne her i bladet.

Hvordan Herolden kommer til at se ud i fremtiden bestemmes af den nye redaktion: Martin Holm og Tove Skovgaard, der skal have stor tak for at påtage sig dette job og som herfra skal ønskes al mulig held og lykke.

Redaktionen

Færgen

Nyt fra formanden

Af Lone Schræddergaard Hansen

Tak for vores nylig overståede generalforsamling. Det er en fornøjelse, at så mange både nye og gamle medlemmer deltager denne dag, det er ikke alle foreninger, der er så heldige.

Referatet kan I læse andetsteds i bladet, men jeg vil dog sige, at selvom det nok er mig, der snakker mest, så er især snakken om træf og kurser god at få med i en bredere kreds af medlemmer. Og snakken går livligt, ikke mindst i pauserne og bag efter mødet, og det er også fint, for det er her, man har i frisk erindring, hvad det er, man har på hjerte, men ikke nødvendigvis har lyst til at sige i plenum.

Så jeg vil gerne sige et oprigtigt tak til alle, for et godt møde.

I den forgangne uge, har bestyrelsen for fonden (BMC) og Vennekredsens bestyrelse haft dialogmøde. Vi har et godt samarbejde, og vi fik en rigtig god snak.

Noget af det, vi arbejdede med til mødet, var at få udarbejdet en samarbejdsaftale mellem BMC og BMV.

Aftalen har igennem længere tid været et ønske fra begge bestyrelser, ikke fordi vi ikke kan finde ud af at

arbejde sammen, men fordi vi har brug for at få sat en ramme omkring vores samarbejde, og det har vi fået nu. Og jeg synes det er en god ramme vi har fået lavet – for begge parter.

Vi er enige om, at vi iflg. vores vedtægter har to fælles kerneopgaver, der hedder:

- At sikre og understøtte driften og den fortsatte eksistens af BMC.
- At formidle den bornholmske middelalder bedst muligt.

Med udgangspunkt i kerneområderne beskriver aftalen de områder, hvor BMV kan fungere som en ekstra ressource for BMC, og hvor BMC kan understøtte BMV i at være en attraktiv forening for medlemmerne. Aftalen siger om dette: *Disse fælles opgaver søges løst til gavn og glæde for både BMC og BMV, i gensidig respekt og gennem en åben og ærlig dialog.* Så bliver det ikke bedre!

Det løbende samarbejde klarer vi stadig via de koordineringsmøder, som Niller, Birgitte (som formand for TTT) og jeg har, ca. en gang om måneden. Planlægningen vil tage udgangspunkt i foreningens aktivitetsplan, der koordi-

neres med Centrets årskalender. Sammen aftaler vi de nærmere detaljer omkring, hvor vi skal være, hvad vi skal lave, hvem vi skal kontakte osv. Vi sætter en fælles ramme så godt vi kan, og håber, at mange medlemmer vil bakke op om aktiviteterne.

Samarbejdsaftalen skelner mellem de direkte områder, hvor vi kan støtte BMC, og de indirekte. De direkte er selvfølgelig især, når vi er aktive og synlige på pladsen i åbningstiden eller ved særlige arrangementer, og så når vi vedligeholder middelalderhusene og de grønne områder. De indirekte områder er, når vi holder kurser, medlemslør-dage eller rejser udenfor øen til middelalderarrangementer andre steder, hvor vi fungerer som ambassadører for BMC. Men når alt kommer til alt, så sker alle aktiviteter, vi har i foreningen, med udgangspunkt i, at vi er en støtteforening for BMC.

Men vi er også en forening, der baserer sig på frivilligt arbejde, og det tager aftalen også forbehold for. Vi kan ikke stille garanti om, at der møder et vist antal medlemmer op til de forskellige arrangementer, men vi kan i fællesskab – BMC og BMV, gøre rammen så attraktiv som muligt, så rigtig mange medlemmer synes, det er sjovt at være med.

Med denne udgave af Herolden, følger også årets aktivitetsplan. Den er lige til at tage ud, og sætte op på køleskabet, så man kan holde øje med, når der sker noget spændende i Vennekredsen. Og jeg synes faktisk, vi har ret meget på programmet i år. Ja, så meget, at vi faktisk får en anelse travlt her i foråret. Men det er kun godt, for

det betyder, at vi er en levende forening – også udenfor træfuge og julemarked.

Vi har allerede haft det første sykursus med Helle, og det gik så godt, at vi har måttet supplere det med endnu et sykursus i april måned. Skønt! Og vi har fået arrangeret et pilefletterkursus, som efterhånden har været efterspurgt af mange i et stykke tid. Og så er der Grethes spændende kursus-række om mad og alt hvad dertil hører af viden om råvarer og værktøjsbrug. Det bliver spændende.

Men vi har også et nyt tiltag – mjødkursus med Lars Madsen til efteråret. Det glæder jeg mig meget til. Jeg har lige sat mit første spæde mjød-forsøg i gang, så når vi når til efteråret, har jeg helt sikkert en masse spørgsmål om, hvad der gik galt... Og så er der alle de andre ting vi skal lave – medlemslør-dage, arbejdsweekender, aktiviteter på pladsen og meget mere, det bliver så sjovt.

Normalt ville jeg ikke skrive så meget om træffet i dette første nummer af Herolden, men da der ikke kommer

flere blade inden uge 29, vil jeg da lige give det et par ord med på vejen. Træffet i år bliver selvfølgelig mindst ligeså godt som de sidste år.

Vi har efterhånden en fast skare af træfdeltagere, men heldigvis kommer der også hele tiden nye til. Det er vi jo rigtig glade for, fordi jo flere glade middelalderfolk vi er, jo sjovere er det for os selv og for gæsterne. Men der er jo en grænse for, hvor mange vi har plads til i køkkenteltet, så skynd jer at udfylde tilmeldingsblanketten på vores nye hjemmeside, og send den til Birgitte.

Også de ”gamle” lokale træfffolk må meget gerne lave en tilmelding... ☺

Ja, nu skrev jeg jo ”den nye hjemmeside”, for sådan en har vi jo også fået siden sidst. Ole har efter lang og tro tjeneste overdraget siden til Trædrejer-Lars. Og han har allerede lavet en funkende ny og opdateret udgave. Jeg vil gerne sige tak til Ole, for det store arbejde han har haft med hjemmesiden, i de sidste mange år. Den største udfordring har nok været, at få input til siden, og derfor vil den nye hjemmeside, også være en slankere model end den gamle. Men der er naturligvis masser af plads til beskrivelser af alt hvad vi laver, så hold jer endelig ikke tilbage med at komme med tekst til siden.

Jeg vil også sige tak til Bjørn, der efter dette nummer stopper som chefredaktør på Herolden. Bjørn har ydet en kæmpe indsats for bladet gennem de sidste godt 10 år, og han har sikret, at den faglige kvalitet har været i helt i top, og jeg ved, at mange har været utrolig glade for bladet, netop af denne

årsag. Faktisk har de været så glade, at vi har pligtaflevering af Herolden, til Det Kongelige Bibliotek!

Men som med hjemmesiden har det det sidste stykke tid været sværere og sværere at få artikler til bladet, og da jeg ved, at det ligger Bjørn på sinde, at bladet ikke bare skal være et hyggeligt billedblad, men også have en berettigelse, med et fagligt indhold af høj kvalitet, har han valgt at trække sig tilbage nu, mens der stadig er stor respekt omkring bladet. Og hvor ærgerligt jeg end synes det er, må jeg respektere hans beslutning, og blot sige 1000 mange tak for denne gang.

Fremover vil informationer om vores aktiviteter, især komme i de nyhedsmails jeg sender ud sidst på måneden. Der vil også komme nyheder på vores Facebookside, og på hjemmesiden. Hvis nogen ønsker nyhedsbrevet tilsendt med post, må de sige til, så klarer vi også det.

Jeg vil slutte af med, at sige et sidste farvel til Herolden, som vi kender den. Det er et vemodigt farvel, et modvilligt farvel, men også forhåbningsfuldt farvel. For Herolden fortsætter jo, bare i en anden form end den vi kender. Martin og Tove har overtaget posten som redaktører på bladet, og det er jeg dem dybt taknemmelig for, for jeg er næsten sikker på, at hvis de ikke havde påtaget sig opgaven, så ville vi slet ikke have noget medlemsblad længere, og det ville da have været noget nær en katastrofe. Så selvom vi må sige farvel, så kan vi heldigvis også sige – på gensyn i den nye Herold!

Jeg ønsker et godt og aktivt foreningsår til alle!

Nyt fra Centret

Af Niller

Vellykket flygtningeprojekt

I samarbejde med Røde Kors Asylcenter, og efter lang tids planlægning startede vi d. 5. december et 2-måneders projekt/forløb op med et hold på 10 asylansøgere. Der var i forløbet lagt særligt vægt på, at hele familier kunne deltage - således forstået, at der i samme forløb var plads til både far, mor og børn.

Med rigtig dygtige medarbejdere fra BMC og med gode samarbejdspartnere i Røde Kors Asylcenter blev forsøgsprojektet én stor succes – og vi ser nu frem til at kunne fuldbyrde vores planer med en udvidelse af disse aktiviteter.

Som Socialøkonomisk virksomhed har BMC haft mulighed for at søge Erhvervsstyrelsen om tilskud til et nyt – og mere permanent og længerevarende projekt.

"Forløb uden grænser"

Jf. ansøgningskriterierne skal projektet på en og samme tid være fremmende og nyskabende for både flygtningeindsatsen samt for BMC's (den socialøkonomiske virksomhed) forretningsudvikling.

Kommunen efterspørger ideer og forslag til forbedring af integrationsindsatsen – her er "forløb uden grænser" også et rigtig godt bud. Så

der kan altså blive tale om at slå to fluer med et slag.

Projektet overordnede mål er følgende:

- At styrke markedsudviklingen på BMC gennem samarbejde med RKA (Røde Kors Asylcenter).
- At tilbyde et forløb, hvor der er i samme "projekt" er plads til både far, mor og børn.
- Projektet vil udvikle og teste et læringsforløb for flygtninge og andre socialt udsatte på Bornholm.
- Projektet bygger på samme princip som en temauge i folkeskolen, hvor eleverne i gruppearbejde løser en konkret opgave – og under processen kommer rundt om alle de traditionelle fag. I projektet løser deltagerne i fællesskab en konkret arbejdsopgave samtidig med, at de dygtiggør sig i kundskaber, der gør deres integration nemmere.

Underholdning

Formidling, der vil noget!

Projektets vigtigste aktiviteter:

Projektet består af både konkrete BMC-relaterede arbejdsopgaver og konkrete RKA-relaterede læringsforløb.

Nogen gange vil der blive taget udgangspunkt i arbejdsopgaven – andre gange i læringsbehovet.

I synergi, forståelse og behov udvælges aktiviteterne, og indarbejdes i en 14-dages-plan.

Arbejdsområder

Tekstil- læder- og smykkeværksted, historisk formidling, kantine, handel og turisme, vedligeholdelse, børnepasningsordning.

Implementerede læringsforløb

Praktisk sprogbrug, samfundsforståelse, regional identitet, dansk arbejdskultur

Hvilke resultater vil projektet skabe:

Efter projektets ophør vil BMC have udviklet et nyt forretningskoncept, der vil kunne skabe grundlag for et mere formaliseret samarbejde med RKA.

BMC vil derudover udbyde konceptet til Bornholms Regionskommune, herunder jobcenter m.fl. - som en brugbar løsningsmodel for nogle af samfundets forpligtelser overfor flygtninge, samt socialt udsatte og folk på kanten af arbejdsmarkedet.

Da deltagerne i forløbet er med til at løfte forskellige driftsmæssige funktioner såsom; Formidling, vedligeholdelse, produktfremstilling, butiksassistance m.m. vil projektet være med til at løfte publikumsværdien for turistvirksomheden BMC.

Ved endt forløb udleveres deltagerbevis for gennemførte moduler og arbejdsfunktioner. Projektet vil samtidig have udviklet planer om en børnepasningsordning og en multikulturel butik på BMC.

Udover de forretningsmæssige gevinster vil projektet skabe bedre integrationsmuligheder for deltagerne.

Det overordnede mål er at gøre deltageren integrations,- uddannelses,- eller jobparat.

"Middelalderfest - All Inclusive"

Nyt spændende tiltag på BMC - i samarbejde med Christianshøj Kroen

Vi har længe snakket om, hvordan det er muligt at udnytte vores kapacitet til også at lave nogle aftenarrangementer med bespisning og underholdning.

Det bliver nu en realitet – og det er mit helt store ønske at Vennekredsen vil være med til at støtte op om disse aftener.

I første omgang er det et forsøg – og drejer sig i 2017 kun om 3 aftener, - men bliver det en succes, er det naturligvis meningen at udvide i takt med efterspørgslen.

Vi kalder arrangementet for: **"Middelalderfest – All Inclusive"**

Datoer: 12/7 + 26/7 + 2/8

Varighed: 18.00 – 22.00

Maden: Christianshøj Kroen prisbelønnede køkken står for maden

Gæster: Alle interesserede – men primært voksne

Max. deltagere: 200

Med underholdning og spændende mad - spektakulært middelaldermiljø med telte og levende lys. – uovertruffen hyggeligt.

Betal én gang – og der er betalt for det hele

Øl, most, vand og spændende mad fra Christianshøj Kroens prisbelønnede køkken

Historisk sang, musik og bornholmske folkefortællinger fra middelalder scenen

Gøgl & Artisteri, Ildshow og bengalsk belysning

Tag på oplevelsestur med kanoneren – rundt på middelaldercentret

Ved deltagelse i dette aftenarrangement på Bornholms Middelaldercenter ønsker vi at give gæsterne en unik mulighed for at komme helt ind under huden på Bornholm, middelalderen og Bornholms særegne musik og folkekultur. Bespisning og underholdning forgår i det store middelaldertelt.

Middelaldermaden kreeres af Christianshøj Kroens prisbelønnede køkken – en særlig spændende oplevelse for smagsløgene. På Centret finder gæsten også nogle af de hyggeligste og mest originale rammer for en bornholmsk kulturoplevelse. Duften fra brændende fakler og rygende bål, den oprindelige folkemusik, professionelle artister, brægende får og gakkende gæs får hurtigt bragt alle deltagernes sanser

i spil. I det store middelaldertelt er der plads til 200 mennesker – hvilket også er grænsen for det antal gæster der får lov til at deltage. Vi byder derfor velkommen til en eksklusiv, personlig, intens og sanselig oplevelse, - og som rosinen i pølseenden er der i løbet af aftenen mulighed for at deltage i en personlig guidet rundtur på middelaldercentret – dette er naturligvis også inkluderet i prisen.

The logo for Funnikke is written in a bold, black, stylized script font. The letters are thick and rounded, with a slightly irregular, hand-drawn appearance. The 'F' is particularly large and prominent.

Kontor- & Datahuset på Bornholm
Snellemark 45 - 3700 Rønne
Telefon 56 95 12 69 - Telefax 56 95 69 50

Fortælling for store og små

Herolden drosler ned

En af hovedmændene bag Herolden, Bjørn Ørding-Thomsen, stopper som redaktør efter mange års ”tro tjeneste”.

Samtidig har Ole Boyer Pedersen også besluttet at stoppe som redaktør og webmaster. Og da Ole og Bjørn ikke har været uvæsentlige faktorer for bladets udgivelse, betyder det at bladet fremadrettet begrænses til en enkel udgivelse om året med Martin Holm og Tove Skovgaard som redaktører. Men bedre er det da med en enkelt årlig udgivelse, end at bladet helt forsvinder. Der skal fra BMC lyde en kæmpe tak til Ole og Bjørn for det store arbejde de har lagt i Herolden – og ikke mindst for den store tålmodighed og de pædagogiske evner Bjørn har udvist, når der frem mod deadlines nødvendigvis skulle rykkes for artikler og indslag. – det har vist ikke altid været lige nemt.

Med ønsket om et godt forår – vi ses til påske ☺

Venlig hilsen
Niller

Kontingent 2017

Så er det blevet tid til, at der skal betales kontingent til Vennekredsen for det nye år.

Priserne er som flg.:

Personligt medlemskab	175 kr.
Familie medlemskab	350 kr.
Gruppe/firma medlemskab	500 kr.

Da det er sidste udgave at Herolden i denne form, bliver der ikke opkrævet porto.

Indbetaling kontingent til Sydbank konto **6060 - 0005843006**

Første åbningsdag på Bornholms Middelaldercenter er i påskeugen, mandag den 10. april.

Træfdeltagere kan betale medlemskontingent sammen med deres træftilmelding.

Generalforsamling 2017

Af Niels Larsen

Referat fra generalforsamling på BMC for Støtteforeningen Bornholms Middelaldercenters Vennekreds, den 05. 02. 2016.

27 medlemmer var mødt frem til generalforsamlingen (incl. bestyrelsen).

Vi begynder klokken 14.00. Niller var desværre forhindret i at deltage, til gengæld havde Lars Albæk, der er formand for fondens bestyrelse, påtaget sig opgaven. Han blev desværre også forhindret, så vi måtte undvære et høre nyt fra BMC.

Ad. 1. Valg af stemmetællere

Erik Egebro og Bjørn Ørding.

Ad. 2. Valg af dirigent

Helle Pfeiffer. Hun konstaterer at generalforsamlingen er retmæssigt indkaldt.

Ad. 3. Valg af referent

Niels Larsen.

Ad. 4. Bestyrelsens beretning

Lone fremlægger bestyrelsens beretning. Den har fokus på:

Kurser. Der inviteres til at komme med relevante ønsker. Man er også velkommen til at byde ind med undervisning, hvis man gerne vil dele sin viden med andre.

Medlemslørde. De har været godt besøgt. Der er forhåbninger om at vi får bedre værkstedsforhold.

Påske var god. Vennekredsen var aktive i Stegers og Folkestue.

Bornholmerdagene var gode og de gentages. Vennekredsen var aktive og havde lavet en lille lejr udenfor palisaden.

Lone overlader ordet til Birgitte S. Hansen vedr. træffet.

Helle (Dirigent)

Birgitte fremlægger

Birgitte kan fortælle om et træf, der vokser, og om hvad træfgruppen går og nørkler med. Det kan være reparation af telte, vand på pladsen, op- og nedtagning af telte osv.

Træfgruppen starter snart op med planlægning af det kommende træf, og Birgitte efterlyser medlemmer, der kunne tænke sig at være en del af gruppen. Det er vigtigt i forhold til fremtidssikring af træffet.

Så tager Lone ordet igen og fortsætter beretningen.

Rollespilsugen nævnes. Der er ikke længere behov for, at Vennekredsen er så aktive i efterårsferien.

Afslutningsfesten. Vores traditionelle afslutningsfest og papegøjeskydningen rykkes af praktiske grunde til foråret og bliver en opstartsfest. Det bliver sidste weekend i maj i forbindelse med Bornholmer-dagene.

Julemarkedet på Stormandsgården var igen i år en rigtig god aktivitet. Der var mange boder og mange gæster. Det var kortet ned til en enkelt dag, da vi i

ikke havde Born Pro og Centret at trække på.

Medlemstal: Vi har ca. 250 medlemmer.

Sponsorer. Vi har fået 2 nye sponsorer, det er Rønne Revision og Bornholms Brand.

Lone fortæller videre om bestyrelsens arbejde og fokuspunkter. Hun nævner arbejdsgrupperne: Træfgruppen, Julemarkedsgruppen, Herolden. Her fortæller Bjørn lidt om bladets økonomi, diskuterer, om der stadig er behov for bladet osv.

Derudover meddeler han, at han trækker sig som redaktør efter martsnummeret. Det samme gør Ole Boyer. Martin Holm og Tove Skovgaard har meldt sig som efterfølgere. Lars Hansen overtager arbejdet med hjemmesiden efter Ole.

Bjørn fortæller, at det er svært at få medlemmerne til at komme med indlæg til bladet. Han gør opmærksom på, at alle indlæg er velkomne.

Tilbage til Lone.

Lone og Heidi (Formand og kasserer)

Lone takker Bjørn og Ole for en fantastisk indsats med hh. Herold og hjemmeside.

Vennekredsen lægger anslået min. 4 årsværk om året på BMC.

Bestyrelsen arbejder løbende i dialog med Centrets bestyrelse omkring formen på samarbejdet.

Beretningen godkendes uden bemærkninger.

Ad.5. Regnskabsaflæggelse

Kasserer Heidi Beckmann fremlægger regnskabet. Det ser stabilt ud over en årrække. Træffet balancerer, hvilket er efter hensigten. Der er stadig luft i budgettet til flere kurser. Regnskabet godkendt.

Opmærksom tilhører (Noomi m.fl.)

Ad. 6. Fastsættelse af kontingent

Bestyrelsen foreslår, med udgangspunkt i vores økonomi, at kontingentet fortsætter uændret.

Godkendes.

Ad. 7. Godkendelse af budget

Lone fremlagde budget til godkendelse.

Godkendes.

Tilhørere

Ad. 8. Forelæggelse af det kommende års aktiviteter

Aktiviteter for det kommende år v. Lone. Aktivitetsplan omdelt på generalforsamlingen.

Vi har en invitation fra Burgenda til at komme og se deres sted og høre om deres arbejde. Det er den 19. marts på adr. Rahbækkevej 17 i Rønne.

Centret har lavet en oversigt over, hvad de gerne vil have hjælp til. Der er meget forskelligartede ønsker. Listen lægges på hjemmesiden og i Facebook-gruppen.

Ad. 9. Forslag til vedtægtsændringer

Bestyrelsen foreslår, at vi i § 7 ændrer antallet 5 – 10, til *minimum 5*. Vedtages.

Ad. 10. Indkomne forslag

Der er lavet en projektbeskrivelse, der beskriver formålet med træffet. Beskrivelsen anvendes i forbindelse med f. eks. ansøgninger mm. Generalforsamlingen bifalder projektbeskrivelsen.

Ad. 11. Valg af bestyrelsesmedlemmer og suppleanter

Heidi Beckmann, Bo Larsen, Dorit Ehbrecht er på valg. Alle genvælges. Hans Larsen overtager som suppleant, Ole Boyers plads i bestyrelsen frem til næste valg.

Marlene (Bestyrelsen)

Bestyrelsen 2017.

Formand: Lone Schræddergaard
Hansen. Tlf. 6018 3641

Næstformand: Lars Madsen.
Tlf. 2047 5066

Kasserer: Heidi Beckmann.
Tlf. 2623 9810

Dorrit Ehbrecht. Tlf. 5070 6065
Birgitte Sonne Hansen. Tlf. 2033
9670

Bo Larsen. Tlf. 6049 9341
Marlene Lehmann. Tlf. 6145 3231

Suppleanter: Mona D. Andersen og
Grethe Madsen.

Marlene Lehmann nyvælges til
bestyrelsen.

Bamse trækker sig som suppleant.

Mona D. Andersen og Grethe Madsen
nyvælges som suppleanter.

Ad. 12. Valg af revisor og revisorsuppleant

Poul Overlund Sørensen modtager
genvalg som revisor.

Der mangler suppleant til revisoren.

Ad. 13. Eventuelt

Helle P. arbejder på at etablere et
kurvefletkursus.

Grethe udskyder start madkurset til
1. marts. Hun mangler dog endelig
aftale med Multihuset i Østerlars, samt
2 deltagere mere på kurset.

Bestyrelsen efterlyser en kontakt-
person til Multihuset i Østerlars. Lone
Kjeldsen melder sig.

Generalforsamlingen sluttede
klokken 16.00.

Formanden takkede for god ro og
orden.

Niels (Referent)

**BORNHOLMS
BRANDFORSIKRING**

Om Herolden

Af Bjørn Ørding-Thomsen

En æra er slut

Da Vennekredsen og Herolden startede for godt 20 år siden, var det naturligt at have et trykt blad som kommunikationsmiddel til Vennekredsens medlemmer.

De tider har ændret sig, og selv om Herolden også er fulgt nogenlunde med i layout mm., så er medie billedet i dag et helt andet.

Hvor Herolden tidlige skulle fortælle om her-og-nu-nyheder, om referater fra begivenheder og om baggrundsviden samt annoncere kommende begivenheder, så bliver en del af disse nu spredt ud på mail, på Facebook og på vores websted.

Her-og-nu-nyheder kan udsendes (til de fleste) på direkte mail eller måske indgå i formandens nyhedsmails, der udsendes i starten af hver måned.

Mere flygtige informationer (som f.eks. "Husk vores arrangement på ...") kan med fordel placeres på Facebook - så hvad er der egentlig tilbage til Herolden?

Det er på tide at overveje vores brug af medier og måske også overveje i hvilket omfang, Vennekredsen skal informeres om historie mm. i et medlemsblad. Mon ikke nettets mange artikler kan overtage den rolle?

Heroldens udvikling

Da jeg blev inviteret med i redaktionen i starten af 2006 (sammen med Vibeke og Ole), havde Herolden stort set samme udseende som i dag. Derimod var opsætningen af bladet meget mere besværlig og krævede flere redaktionsmøder, hvor vi på en enkelt pc satte bladet op.

For at modernisere produktionen, oprettede jeg heroldisterne.dk som redaktionens arbejdsområde. Her kunne vi kommentere forslag til artikler og opbevare de producerede blade.

Det blev efterhånden muligt at producere bladet med et enkelt (eller måske slet intet) redaktionsmøde - det var effektivt.

Derimod blev det stadig sværere at engagere Vennekredsens medlemmer som forfattere, og det kunne være ret besværligt at få indfriet løfter om artikler til den aftalte deadline.

På samme tid begyndte jeg at få en fornemmelse af, at interessen for bladet var blevet meget mindre. Vores medlemmer stod ikke ligefrem i kø for at aflevere spændende artikler til bladet, og mængden af medlemmer, der vil have bladet i dets trykte form, er jo heller ikke imponerende.

Det var ærgerligt, for jeg blev mere og mere engageret i bladet. Det lå i

baghovedet, når jeg så et eller andet spændende: er dette interessant for Herolden?

Samtidig fandt jeg det interessant at udvikle heroldisterne.dk med nye funktioner så som særtryk af artikler, oversigt over samtlige artikler, der har været i Herolden, søgemuligheder mm. Det har været sjovt at lave - men der har vist aldrig været nogen, der har brugt dem.

Kombinationen af lysten til at tilbyde mere teknisk service omkring bladet og den stadige jagt på spændende emner er kommet mere og mere i konflikt med den beherskede interesse for bladet. Der lå derfor en fare for, at Herolden ville blive en form for egotrip fremfor et fælles projekt for Vennekredsen.

Da jeg drøftede mine synspunkter med Ole, der også var ved at køre fast i dette arbejde, blev det klart for mig, at det var på tide at stoppe. Hvis Herolden skal have en fremtid, må der nok nye kræfter til.

Jeg var bange for, at der ikke var det fornødne tekniske kendskab i Vennekredsen til at fortsætte produktionen af bladet, og så ville det stoppe helt. Heldigvis kan og vil Martin Holm og Tove Skovgaard føre bladet videre, så

Herolden fortsætter i en eller anden form, som den nye redaktion beslutter.

Hele den nuværende redaktion kan derfor stoppe det redaktionelle arbejde med god samvittighed: Herolden lever videre - og det kan da sagtens tænkes, at den afgående redaktion ikke kan lade være med at bidrage med artikler - for slet ikke at tale om Sukeys billeder.

Men jeg må da indrømme, at det er meget vemodigt at sige farvel til en arbejdsopgave, der har fyldt meget i min tilværelse de sidste 11 år.

Vis alle fundne artikler

Herold	Side	Titel	Forfatter	Sider	PDF-udg
December 2012	12	En dag i en kanonines liv	Vibeke Marcher	2	Se pdf her
Marts 2010	14	Kanonen set indefra	Bjørn Ørding-Thomsen	6	Se pdf her
Marts 2009	18	Fra rå sten til kanonkugle	Martin Holm	3	Se pdf her
Juni 2008	7	Middelalder-kanon - tilføjelse	Helle Pfeiffer	1½	Se pdf her
Marts 2008	20	Middelalderkanon	Bjørn Ørding-Thomsen	2	Se pdf her
December 2007	0	Middelalderkanon	Bjørn	1-2	Se pdf her
Oktober 2004	25	Et kanon godt billede eller et godt kanon billede	Ole Boyer Pedersen	0	
December 1998	7	11 middelalderdage i en kanonines liv		1	

Søgning efter artikler med ordet 'kanon' i titlen

Middelaldertræf 2017

Af Birgitte Sonne Hansen

På 4. år inviterer Bornholms Middelaldercenters Vennekreds til træf i uge 29.

Der har været en rivende udvikling i ideen bag middelaldertræffet, i 2017 finder vi ikke på ret meget nyt, vi holder fast i de ting, som vi har udviklet, og som vi er glade for.

Træffet er event for medlemmer af BMV, vi mødes, hygger os, leger og deltager i BMC's aktiviteter i uge 29. BMC har det dejligste område, hvor vi bygger vores teltlejr op, og den dejligste bebyggelse, hvor vi flytter ind.

Vi lægger sidste hånd på fællesområderne lørdag d. 15.07, vi sætter egne lejre op søndag d. 16.07, og vi tager alt ned og rydder op søndag d. 23.07, det er meget velkomment, hvis I melder jer til at deltage i de fælles opgaver - enten opsætning eller oprydning.

Vi bygger fællesområdet op med køkken og mødesal i teltduk, Vi sælger spisebilletterne til samme pris som sidste år og alle, der køber spisebilletter, deltager i de fælles opgaver.

Lige som de foregående år har vi et begrænset antal sponsorbilletter til biler med færgen mellem Rønne og Ystad og mellem Rønne og Køge. Billetterne vil vi dele efter bedste intentioner, men

tøv ikke med at melde jer til, hvis I vil være med i fordelingen af sponsorbilletter fra Færgen.

Vi fortsætter historien, dvs. at vi er i året 1378, den unge stormand og frue

Fra side 40 af bind 2 af Den Skandinavske Nordens Historia, af Mellin, Gustaf Henrik. Originalen findes på British Library

er kommet tilbage, i 10 år har gården og bebyggelsen været uden stormandens kyndige ledelse, nu står høsten for døren, i landsbyen arbejder vi med klargøring før høsten Sct. Oluf, den norske konge Olav, som kristnede Norge, blev slået ihjel d. 29.07 i 1030 og gjort til helgen, Sct. Oluf er høstens helgen. Før høstarbejdet går i gang

Fyrretræsskulptur af Hellig Olav, ca. 1275-1300, fra Tyllalden Kirke, Hedemark, nu i Nationalmuseet i København

holder landsbyen en fest for høstens helgen.

Tirsdag, torsdag og lørdag holder vi høstfest, mandag, onsdag og fredag arbejder vi med forberedelserne og alt, hvad vi kan få derind under.

Vi opbygger en håndværkerlejr. Vi har skatteopkræverens teltlejr, som er under Sct. Katharinas beskyttelse, vi får gang i kamparenaen, hvor skiftevis soldatergrupperne og landsbyens børn og unge byder op til kamp eller leg...

Der er rigtig mange ideer, der er plads til endnu flere ideer, husk blot at det er jer selv, som sørger for vejen fra ideen til oplevelsen. I vores forberedelse skal vi tænke over, hvordan vi inviterer BMCs gæster, hvornår skal de se og spørge til de forskellige aktiviteter, og hvornår inviterer vi dem til at deltage i aktiviteterne.

Der kommer snarest beskrivelse og tilmeldingsblanketter op på BMVs hjemmeside.

VH

Den Sorte Død - 2

Af Bjørn Ørding-Thomsen

I forrige nummer af Herolden beskrev jeg pestens opståen og udbredelse i Danmark. I denne artikel skal vi se på følgerne af pesten.

Landbruget

Efter det første pestangreb i Danmark i 1350 (Den Store Død) stod 40% af gårdene ubeboede. Folkene var enten døde i pesten eller flygtet. For stormændene (adelen eller Kirken) betød dette en tilsvarende nedgang i skatter og afgifter, og hertil kommer en alvorlig mangel på arbejdskraft.

For de stormænd, der ikke havde en solid kapital i baghånden, betød dette, at de gik konkurs og måtte afhænde deres besiddelser til rigere stormænd som f.eks. Kirken. De stærke stormænd blev rigere, der blev færre af de knap så velbeslæede - men for de bønder, der overlevede pesten, kunne der være forbedring af deres forhold.

Tidligere havde bønderne levet i en stadig kamp for at overleve uden mulighed for at forbedre deres tilværelse. Manglen på arbejdskraft gav nu en fornyet efterspørgsel på bønder, og til trods for strenge forordninger om ikke at flytte til byerne eller kræve mere for fortsat arbejde, blev levevilkårene ofte en del forbedret.

Langt værre så det ud på landsplan: Der blev ikke produceret mad nok.

Nogle siger, at der startede en kummervækst i Danmark, der varede til ca. 1910. Vi kan historisk se dette på den faldende gennemsnitshøjde for befolkningen. Mange har undret sig over, at de fine turneringsrustninger fra middelalderen og renaissanceen er så små, men forklaringen kan bl.a. findes i manglen på mad. Udvandringen til Amerika, hvor der i perioden fra 1850 til 1910 udvandrede 16% af befolkningen, kan også i høj grad skyldes dette.

Og det var jo ikke de mest initiativrige, der blev tilbage.

Omstillingen

Landbruget kunne ikke fortsat være baseret på kornproduktion. Det krævede meget arbejdskraft, og den var ikke længere til stede. Hvor man tidligere ikke havde satset på teknologiske forbedringer i landbruget, var man nu tvunget til at overveje sådanne forbedringer - men det var langt fra nok, og efterhånden lagde man langt større vægt på kvægdrift. Vi ser det på Hærvejen, der bliver til Oksevejen.

Det er tankevækkende, at da kartoflerne kommer til Europa (fra Sydamerika) i 1500-tallet, tør bønderne ikke satse på dem (det var noget helt nyt og ukendt - og toppene var jo giftige) - selv om de giver langt større næringsudbytte end korn. Man prøvede at lokke bønderne til at dyrke kartofler - f.eks. ved at forbyde almindelige mennesker at spise kartofler - det var forbeholdt de finere samfundslag. Det hjalp ikke, og kartoffelproduktionen kom først i gang langt op i 1700-tallet.

Det er da muligt, at satsning på kartofler kunne have mildnet følgerne af pesten - det er svært at vurdere i dag.

Kirken

Kirken mistede i høj grad autoritet. Det var blevet tydeligt, at den ikke havde viden til at undgå - for slet ikke at tale om at stoppe - pesten.

Det hjalp jo ikke at leve som en god kristen. Præsterne, der gjorde en enestående indsats med at give de syge den sidste olie og give dem syndsforladelse, døde som fluer. De var den hårdest ramte befolkningsgruppe.

Kirken måtte stoppe mange af de hævdevundne ceremonier omkring død og begravelse. Ingen begravelsesoptyg - efterhånden måtte kun 2 personer følge kisten til graven - og intet efterfølgende gravøl.

Det var sædvane at ringe med kirkeklokkerne ved hver begravelse -

dette ville have betydet klokkeringning i døgnets 24 timer, og det ville være for skræmmende. I stedet indførte man forbud mod klokkeringning - i bogstaveligste forstand en dødsens stilhed.

Man havde ikke præster nok til at tage mod alle de 'sidste skriftemål' og efterfølgende syndsforladelse. Man tillod derfor, at mandlige ikke-præster kunne udføre dette - og da det stadig kneb med at folk nok, gik man til de ekstreme yderligheder:

Man tillod kvinder at tage mod skriftemål og give syndsforladelse! - men hvis den syge mod forventning skulle overleve, måtte han/hun snarest få rigtig syndsforladelse hos en præst.

Troen

Kirkens tab af autoritet påvirkede ikke folks religiøsitet.

Tværtimod opstod nye - og ofte yderliggående - trosretninger, som f.eks. den ret rabiater fraktion af franciskanerne: Fraticelli (de små brødre), der insisterede på, at kirken skulle være fattig, som skrevet står i Bibelen. Vi kender William fra Ockham i denne rolle - hovedpersonen i (Umberto Ecos) Rosens Navn (hvor han tydeligt går i

Den hellige Birgitta af Vadstena

angst for inkvisitionen) og opfinder af Ockhams Ragekniv.

Også en betydningsfuld (og ikke rabiater) orden: Birgittinerne blev grundlagt af Den Hellige Birgitta i Vadstena i 1384 for både nonner og munke. Rigets frue, Margrethe I, blev (mere eller mindre) optaget i ordenen. Birgitta havde over 700 syner, som hun skrev ned i fire store bind på 1.400 sider (bl.a. en meget hård kritik af pave Clemens VI). Hun blev helgenkåret i 1391. Så sent som i 2006 blev et nyt birgittinerkloster indviet i Maribo.

Vadstena Kloster

I så svære tider har man behov for en hellig person, der kan gå i forbøn for én, og som man kan spørge til råds - eller tage ved lære af.

Sct. Sebastian blev jo skudt med 30 pile af romerne - overlevede og blev derfor skytshelgen for dem, der blev ramt af 'pestens pile'.

Men den primære skytshelgen var Sct. Rochus, der efter nogle beretninger pådrog sig pest (han fremviser jo ofte en pestbyld på låret), drog op i alperne, hvor han blev passet af Sct. Gotthard (!). Senere opsøgte han pestramte områder og kunne helbrede folk. Han

Sct. Sebastian

blev de pestramtes førende helgen fra midt i 1400-tallet.

Oprydning

Efter vore dages målestok levede man i et frygteligt svineri i byerne. Hovedgaden var også hovedkloak, og der var kun sporadisk gaderengøring. Der var en konstant stank i byerne - og med tanke på Kirkens forklaring på giftige dampe som årsag til pesten, blev man bekymret og startede noget oprydning. Det forbedrede bylivet, men det havde ikke den store betydning for pesten.

Eksempel: Ponte Vecchio i Firenze - her holdt slagterne til. Praktisk: slagteraffaldet kunne smides ned i den brusende Arno-flod. Men om sommeren var der ikke meget brus i Arno, og affaldet lå i sommersolen og rådne. Broen blev efterfølgende overtaget af guldsmedene.

Sct. Rochus

Ponte Vecchio i dag

Syndebukke

I jagten på pestens årsag begyndte man at lede efter syndebukke - og man koncentrerede sig hurtigt om alle typer vejfarende: gøglere, tiggere og specielt tiggermunkene, der efter lang tids popularitet var blevet forhadte.

Der opstod rygter i Sydfrankrig i 1348, at det var jøderne, der var skyld hele miseren. Der blev arresteret nogle jøder, der efter "afhøring" (dvs. grov tortur) tilstod, at de havde hældt gift i områdets brønde. Resultatet blev en meget voldsom jødefølgelse i Nordfrankrig og Sydtyskland.

Jøderne var bestemt ikke populære - men blev tålt i samfundet med erhverv, der ikke kunne besiddes af gode, kristne borgere - primært pengeudlån.

Jøderne havde aftale med den lokale stormand om beskyttelse, hvad der ikke var et problem, da kirke såvel som adel ikke troede på rygterne om jødernes skyld. Man holdt bestemt ikke af jøderne - men man kunne da opføre sig anstændigt.

Men lavene var blevet etableret i byerne, så man havde pludselig fået organiserede borgergrupper - og det var noget nyt. Da lavene krævede jøderne udryddet, kunne den lokale stormand ikke gøre andet end at bøje sig - han ville ikke kunne leve med at være ham, der "beskyttede dem, der var årsag til pesten".

Jøderne blev udleveret og indfanget - mange steder blev de dræbt på stedet. Ofte blev de samlet for derefter at blive brændt. I Strasbourg brændte bålene lystigt i 5 dage, efter man havde indfanget byens ca. 2.000 jøder.

Afbrænding af jøder i Köln i 1349

Jødeforfølgelsen skyldtes nok en del andre forhold end pesten, men nu havde man fået en god undskyldning for udryddelsen.

Konklusion

Ser man på de mange ændringer i samfundsforholdene i Europa efter 1300-tallets pestangreb, så har pesten spillet en langt større rolle end mange af de store begivenheder, vi altid hører om i historien som f.eks. de mange krige. Hvilken begivenhed, der har været den med de største følgevirkninger, må jeg overlade til mere kompetente personer at vurdere - men der er næppe tvivl om, at 1300-tallets Sorte Død hører til blandt de voldsomste begivenheder i Europas historie.

Litteratur

- Michael H. Gelting: *Pest, jøder og samfundsorden*, Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund, 24 sider med fokus på jødeforfølgelserne i 1348. Her er en meget fin beskrivelse af de mange grunde, folk havde til at forfølge jøderne. Kan hentes på: <https://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sygdomogsamfund/article/viewFile/578/490>
- Jørgen Bo Rasmussen: *Pesten og tavlerne på Bornholm*, Bornholmske samlinger, III række - 12. bind (1998). En imponerende artikel om pestangrebene på Bornholm i 1618 og 1654 - og ikke mindst de pesttavler, der blev sat op i kirkerne for at mindes katastroferne.

Skuffelser

De følgende bøger burde være gode kilder til pesten og dens følger - men der er ikke meget information at hente her.

- Rasmus Pedersen Ravn: *Borringholms Krønike 1671*, Colbergs Boghandel, Rønne 1926. Her burde der jo være meget lokal information om pestens hærgen på Bornholm - men med de forventninger bliver man meget skuffet. Der er meget lidt information at hente her, hvis man har læst lidt om pesten andre steder.
- J.A.Jørgensen: *Bornholms historie*, William Dams Forlag, Rønne 2008 (Genfortalt af Palle Bruus Jensen). Kun få referencer til pesten.
- Erik Kjersgaard: *Nye Store Danmarkshistorie* (1-14). Referencer siger, at pesten ikke er omtalt.
- *Danmarkshistorien fortalt af Erik Kjersgaard* (i 12 afsnit på DR2). En fremragende fortalt danmarkshistorie, men pesten er slet ikke omtalt.
- Ole Høiris og Per Ingesman (red): *Middelalderens verden*, Århus Universitetsforlag, 2010. Bogen indeholder en lang række fremragende artikler om middelalderen - men intet om pesten.
- Ole Høiris og Per Ingesman (red): *Renaæsssancens verden*, Århus Universitetsforlag, 2006. Bogen indeholder en lang række fremragende artikler om renaæsssancen - men kun en artikel om Island omhandler pesten.

Nøglen til den lübske tegl

Af Amanda Stevne Jørgensen

Det er ingen hemmelighed, at Hammershus har en lang og kompliceret bygningshistorie med mange byggefaser. Eksperterne er ikke helt enige om opførelsestidspunktet, men vi kan regne med, at den første borg på stedet bygges i 1100- eller 1200-tallet. Jeg vil ikke dvæle ved denne diskussion, eller ved det vi allerede ved; at Hammershus beordres nedrevet i 1522, at Lübeck-erne genopbygger, og at Hauberg restaurerer og sætter sit præg på borgen i slutningen af 1800- og starten af 1900-tallet. Jeg vil hellere se lidt nærmere på

en af de teglsten, som Bornholms Museum fandt under udgravningen i 2014. Denne teglsten er nemlig forsynet med et stempel, der i mere end én forstand er en nøgle.

*Top-billede: Anton Edvard, 1849 (udsnit)
Bornholms Kunstmuseum*

De to teglsten, der blev fundet af museet.

I foråret 2014 udgravede Bornholms Museum et område af Hammershus. Udgravningen gav flere interessante fund, blandt andet vinduesglas og et fragment af en kakkell med tydeligt reliefmønster forestillende mennesker. I felt 5, lag 2 (på ydersiden af sydturen til slotsgården) fremkom et fragment af en teglsten forsynet med et stempel. Stemplet er interessant, da det kan fortælle os noget om, hvor og hvornår teglstenen er produceret. At der er tale om Lübeckertegl kommer næppe som nogen overraskelse. Under "Lübeckertiden" i 1500-tallet udbygges Hammershus markant, og mange af de synlige teglsten i murværket hidrører fra denne byggefase. Men Lübeckertegl er ikke bare Lübeckertegl – i denne periode har Lübeck haft flere prominente teglværker med produktion og eksport. Der er fundet Lübeckertegl i Skagen, Aalborg, Nyborg og Kerteminde, ja så langt væk som Stockholm, og altså også herude østpå, på Bornholm.

Stemplet på den omtalte teglsten forestiller en nøgle forsynet med initialerne SP. At der motivisk er tale om en direkte illustration af en nøgle er ikke til at tage fejl af, men stemplet er også en nøgle til den lübske tegl forstået på den måde, at den fortæller os hvilket af de lübske teglværker, der har produceret stenen. Initialerne SP viser, at det i dette tilfælde er St. Petri kirkes teglværk. Af andre kendte Lübecker-stempler kan nævnes hjertet med et M i midten, der henviser til Marie kirkes teglværk, H'et, der henviser til Helliggeist teglværk, samt en nøgle meget lig den førnævnte, blot

med den forskel, at initialerne er byttet om, altså PS. I dette tilfælde henviser stemplet til Petri Stadtziegelhof, og noget tyder på, at det er et stempel, der kun er i brug i den periode, hvor Lübeck Stadtziegelhof forpagtes af Petri kirke; heraf den slående lighed. Nøglen symboliserer Skt. Peters nøgle til himmerige.

Det vides ikke med sikkerhed, hvor længe Petri kirkes teglværk har været i brug. Nogle hævder, at det er lige så gammelt som kirken, men den ældste bevarede regnskabsprotokol er fra 1505. Af senere regnskabsprotokoller fremgår det, at det ikke var murer-mestrene, der indkøbte teglstenene, men selve bygherren. Dette spiller ganske fint sammen med mængden af lübeckertegl på Hammershus. Lokale murere kan sagtens have styret byggeriet, men den lübske bygherre har naturligvis handlet teglen hjemme i Lübeck. På Hammershus er dog fundet tegl fra flere forskellige Lübecker-teglværker, blandt andet Lübecker Bauhof, Helliggeist teglgård og flere uidentificerede teglværker, så der er ikke tale om, at det ene teglværk er blevet foretrukket frem for et andet. Måske er der ligefrem tale om restopkøb fra diverse teglværker. I forhold til transporten fra Lübeck til Bornholm giver det god mening, at man har lastet skibet med al den tegl, man kunne skaffe på det givne tidspunkt, og derved har ladet sig forsyne fra flere teglværker – det vidner i så fald om en indkøbsstrategi, hvor teglen ikke nødvendigvis er bestilt i god tid, men hvor skibet blot lastes, når det alligevel er i Lübeck med embedsmænd. I et

sådan tilfælde er teglmærkerne ikke kun kvalitetsstemplers men simpelthen identifikationsmarkører, så hvert teglværk kan aflønnes for præcis den mængde tegl, de leverede. Samme koncept kendes fra Nidaros-domen i Trondheim – her var stenhuggerne akkordlønnede, og deres mærker kan iagttages på mange af kirkens sten.

Genopbygningen af Hammershus er ikke foregået udelukkende af Lübecker-tegl. Det er almen praksis, at der opføres midlertidige teglovne i nærheden af borgbyggerier. Vi ved, at den lübske høvedsmand Berent Knop lod opføre en teglovn ved Hammershus og pålagde bornholmerne at køre ægtkørsel, altså køre brænde fra de bornholmske skove til teglovn, fra 1526 til 1543. En mængde tegl kan også være kommet fra Skåne via Ystad.

Nogle gange kan teglsten proveniensbestemmes ved at se på lerets sammensætning. For at stabilisere leret, så stenen ikke flækker under brændingen, blandes leret med magring, der kan bestå af mange ting, eksempelvis grus eller knust keramik. Arkæolog Michael Thorsen fra Bornholms Museum har under udgravningerne på Hammershus iagttaget, at der hovedsageligt ses tre typer teglsten på borgen; teglsten magret med knust granit, teglsten magret med knust flint samt en type med en meget finkornet magring. De sten, der er magret med granit, tolkes som værende produceret på Bornholm, mens dem med flint i magringen er af skånsk herkomst og de fintmagrede er fra Lübeck.

I 1743 opgives Hammershus, og bornholmerne henter byggesten herfra

*Udvalgte lübeckerstempler fra Kommandantgården i Rønne, samt et dyrefodspor
(foto: Amanda Stevne Jørgensen)*

til øens øvrige husbyggeri, indtil kommandant Hoffmann sætter en stopper for det i 1814. Flere steder på øen er mursten med lübeckerstempler iagttaget under ombygninger, men ofte er disse nu atter dækket af mørtel. Stemplet er selvsagt præget i den store flade, der har vendt opad, når leret hærdede i sin form på marken. Samme flade vender enten opad eller nedad i et murværk og er således beklædt med mørtel. Omkring Kommandantgården i Rosengade i Rønne har man dog ladet et stykke af gårdhavens murværk opmure med stenene på modsatte led – med den store, flade side synlig. Her ser man de smukkeste lübeckerstempler i en sand overflod. I enkelte sten ses også aftryk af dyrepoter. (*Se forrige side*)

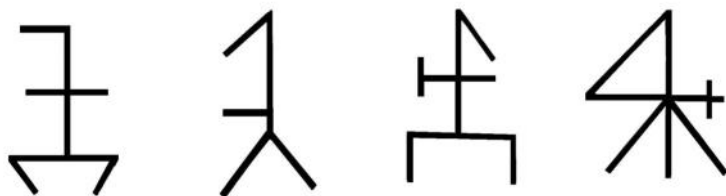
På samme måde som teglstensmærkerne kan identificere teglværker, kan de såkaldte bomærker fra den sene del af middelalderen, barokken og renæssancen identificere mennesker.

Disse bomærker er personmarkører i en tid, hvor ikke alle kunne stave til deres eget navn – endsize læse og dermed validere andres underskrifter. Bomærker kendes i dag fra gravsten,

som segl på dokumenter, eller påsat diverse ejendele. Bomærker er tegn, sammensat af lodrette, vandrette og diagonale streger.

Jeg har tidligere studeret bomærkerne i Roskilde Domkirke, hvor 15 gravsten i kirkegulvet er forsynet med bomærker. Det kom der en artikel ud af, der blev publiceret i Roskilde Museums tidsskrift ROMU sidste år. Nu nærer jeg et ønske om også at se lidt nærmere på de bornholmske bomærker. I denne forbindelse vil jeg gerne anmode Heroldens årvågne læsere om at hjælpe mig med materialeindsamling. I skrivende stund omfatter mit indsamlede materiale 'kun' 31 bornholmske bomærker, der fordeler sig på gravsten, i kirkebygninger, på detektorfund, på altersølv og på segl. Jeg er overbevist om, at der er mange flere bomærker her på Øen!

Støder du på et bomærke i litteraturen eller på en fysisk genstand, gård eller bygning, så hører jeg derfor meget gerne om det. Skriv til mig på: amandastevne@gmail.com
Jeg takker på forhånd!

Udvalgte bornholmske bomærker (Fra venstre: Gravsten i Østerlars, seglstampe i Nylars, klædeplombe fra Hammersholm og segl på dokument. Tegning: Amanda Stevne Jørgensen)

Litteratur:

- Berthelsen, J.G. & Bjerger, V. (2013) *Stemplede mursten og gulvtegl*
- Egevang, R. (1974) *Det gamle Rønne*
- Hirsch, Fritz. Geschichte der St. Petri Ziegelei in Lübeck. I: *Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Alterthumskunde*.
- Larsen, N-H. (1977) *Johnsons gård – en bygningsundersøgelse. I: Rønne købstad i 650 år*
- Petresch-Christensen, Chr. (1939) Lidt om gamle teglstensmærker, navnlig de på Skagen fundne. I: *Historie/Jyske Samlinger, bind 5, række 4*
- Vensild, Hanne Valsø (1997) Hammershus – bornholmernes borg? I: *Bornholmske Samlinger, rk. 3, bd. 11, 1997*

Amanda Stevne Jørgensen
Cand.mag. i forhistorisk arkæologi
Arkivar på Bornholms Ø-Arkiv

Fra TTTs generalforsamling

Af Birgitte Sonne Hansen

Foreningen Trup Ting Tang har holdt generalforsamling d. 26.02.17.

Foreningen står bag de børnegøglere som I alle kender fra Centret.

Vi havde en hyggelig dag med konstruktiv debat, Og vi glæder os til at møde Vennekredsen på BMC, til Bornholmerdagene, til turistaftenerne, på børnedagene i sommer og ikke mindst til træffet og til ildnætterne.

Den nye bestyrelse består af:

- Annette Jespersen (nyvalg)
- Birgitte Sonne Hansen (genvalg)
- Kristian Hjort Jeppsen (nyvalg)
- Mie Hjort (genvalg)
- Sanna Kok-Hansen (genvalg)
- Lucca (gøglerrep.)
- Ronja (gøglerrep.)

VH Trup Ting Tang

Da bornholmerne drog til Jylland

Af Vibeke Marcher

Tirsdag d. 31. januar det herrens år 2017, drog Klaus og jeg afsted fra Bornholm. Målet var Ribe, hvor vi endnu engang skulle deltage i Historisk Træf.

BMC er medlem af foreningen "De historiske værksteder i Danmark", som holder sammen på aktiv og levende formidling af historisk kulturarv.

De arrangerer hvert andet år et historisk træf for formidlere fra hele Danmark. Denne gang var emnet "Barnet i tiden" og det var jo et meget relevant emne for Klaus og mig ☺

Så det var med store forventninger, at vi drog afsted. På Hovedbanegården skulle vi lige proviantere inden den lange togrejse til Ribe.

Klaus sagde goddag på syngende bornholmsk, og det fik den lidt morgenrøttede dame bag disken til at udbryde "velkommen til fastlandet"! ☺ (hun havde vist lige glemt, at Sjælland jo også er en slags ø!).

Godt bænket i toget fortsatte rejsen gennem Danmark, og det bornholmske sprog bragte os i snak med flere på turen. Det var bestemt en fordel, opdagede vi, især da vi stod på Ribe St., og vores fine app på IPhonen ikke formåede at vise vej til Danhostel Ribe, (eller også var det os, der ikke forstod os på det!) Men det var meget godt, for så blev vi jo nødt til at spørge om vej hos rigtige levende mennesker ☺.

Vi ankom i god behold, og kram og hilsener blev udvekslet med gode venner fra andre formidlingsinstitutioner, Lejre – Roskilde – Ulfborg – Fyrkat – Ribe Vikingecenter – Hvolris – Dybbøl Banke og mange andre steder, vi var omkring 70 stk. Vi skulle være i Ribe i 4 dage, og programmet var stramt!

Men inden det gik i gang nåede vi lige rundt om Ribe Domkirke, hvor de har store flotte døre, som ikke kunne åbnes ☺

Vi nåede heldigvis også ind i Weiss vinstue, et gammelt hus fra 1600 tallet, der fik vi en kop dejlig kaffe. Helt fantastisk sted, som er værd at besøge, hvis I kommer til Ribe, som er en fantastisk by.

Første aften var der Ghost walk i Ribe by. Vi så nu ingen spøgelser men fik nogle interessante historier om stormflodssøjlen, hvor vandet gik til under den store stormflod, som oversvømmede store dele af området, og bl.a historien om Hovedengen, hvor man udstillede de afhuggede hoveder på stager. Denne eng lå lige neden for vores vinduer på vandrehjemmet, så det var hyggeligt at lægge sit hoved på puden den nat!

Dagene efter var vi på Ouendensgård, en flot gammel købmandsgård midt i Ribe by. Her blev vi udsat for

den metode, de bruger til formidling for skolebørn. Så på med sjal – tørklæde og kasket som i 1500 tallet, og så skulle vi fortælle, hvem vi var barn af. Jeg var fiskerdatter, og Klaus var bagersøn!

Det var en sjov og lærerig måde at formidle på, som vi godt kunne tage med os. Vi fik også fedtemadder ☺.

På Ribe Vikingecenter blev vi om-dannet til trælle!, og så blev vi solgt til Gyda af Erling Trællekræmmer.

Det gik ikke stille for sig ☺. Inde i køkkenhuset blev vi sat til at skrælle æbler, kløve brænde og andet arbejde, og mad fik vi ikke, før stormanden og hans frue havde fået! Så ku' vi lære det!

Efter nogle lange dage med mange oplevelser og en masse viden tænker I måske ”nu er det tid til hygge”.

Næh nej! så var det tid til workshop. Klaus og jeg fremlagde et indlæg om vores måde at formidle på BMC. Og Klaus havde et indlæg om sine fund på Bornholm, og vi hørte bl.a. om markedsføring af Dybbøl banke, og den truende lukning af jernalderlandsbyen på Fyn. Jo emnerne spændte vidt.

Vi nåede dog den næstsidste dag at komme til fest i Langhuset på vikingecenteret. Alle klædte sig i deres fine dragter – der var folk fra jernalderen – vikingetiden – middelalderen og op til soldater fra 1864! det var et broget

skue ☺, og det blev en hyggeligt fest med dans og musik og sang omkring ildstedet.

Sidste dag var vi på det nyåbnede Vadehavscenter. En glad og entusiastisk leder viste os rundt. Det er en fantastisk bygning med strå på vægge og tag, og når folk gik op dertil udbød de vildt!”, og så gik de hen og rørte ved væggen. Det er da en god indgang, at man starter den gode oplevelse allerede inden man går ind!

Her prøver Klaus at lave en dæmning i sandkassen, så folk ikke druknede, når tidevandet kom! der var smukke illustrationer af fugle og spændende installationer med lys og lyd. Det kan godt anbefales at besøge Vadehavscenteret, det var spændende med oplevelser for alle sanserne.

Det var en fantastisk lærerig tur, og fyldt op med oplevelser og nye ideer og med nye bekendtskaber og forbindelser til andre formidlingsinstitutioner, drog vi hjemad.

Vi har på turen lært en ny sætning, af en ung mand vi talte med på Ribe st. Man kan næsten sige vise ord, som er gode at huske på i denne tid hvor mistillid og frygt for fremmede er ved at tage over. Vi vil gerne give Jer sætningen i gave ☺:

”Der er mange flinke mennesker i verden, og vi har ikke mødt dem alle endnu” ☺

Fra historieformidlerne på tur gennem Danmark - Klaus Thorsen og Vibeke Marcher.

Hammershus, landskabet og fremtiden

Af Michael Stoltze , Naturstyrelsen

Hammershus har længe været et af Nordeuropas mest populære fortidsminder.

De svære ruiner ligger imponant på klippekuden ved havet og udsættes år efter år for vejrgudernes og naturens lunefulde og uforudsigelige angreb. Vand trænger let ind i de tykke mure og fryser til is om vinteren. Isen kan sprænge sten løs. Stormene hærger, og lav, mos, urter, buske og sågar småtræer finder sig til rette på murværket. Vedplanternes rødder trænger ind i sprækker og kan også lave ulykker, hvis man ikke passer på.

Det er krævende og dyrt at holde en ruin fra at blive ruineret, og derfor var det en stor glæde, at Naturstyrelsen på Bornholm for nogle år siden modtog en flot bevilling på 92,5 millioner kroner fra A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene

Formål til et samlet projekt, der både skulle restaurere ruinerne og udbygge formidlingen af Hammershus.

Ud over en gennemgribende restaurering af Hammershus, skulle bevilningen finansiere et nyt besøgscenter. Der blev udskrevet en arkitektkonkurrence, og seks arkitektfirmaer kom med forslag til det kommende center ved Hammershus. Det blev Arkitema Architects i samarbejde med arkitekt professor Christoffer Harlang, som løb med sejren.

Det nye besøgscenter bliver opført, så det følger sig ind i landskabet cirka 200 m. øst for Hammershus og adskilt fra borgen af den øvre del af Mølledalen. Her bliver centret bygget på skråningen overfor Hammershus. Taget bliver en promenade af certificeret bornholmsk eg fra statsskovene. Egetømmeret er omhyggeligt opskåret og forarbejdet af

Topbillede: Hammershus og omgivelser, 25. august 2016. Byggeriet af besøgscentret er i gang til højre i billedet. Det nuværende besøgscenter på bakken foran Hammershus bliver fjernet, så landskabet omkring ruinen bliver helt åbent. Cirkelstien til helleristningsfelterne og videre mod Allinge-Sandvig går fra landevejen ind forbi gården Hammersholm, der anes øverst i billedet. (Foto: Naturstyrelsen).

Østerlars Savværk. De besøgende vil kunne gå direkte fra terræn ud på besøgscentrets tag og nyde udsigten derfra. Både fra tagpromenaden og fra besøgscentrets vinduer nedenunder bliver der storslået udsigt mod ruinerne. Der bliver en gangbro på pæle mellem borgruinen og besøgscentret – ligeledes beklædt med bornholmsk eg.

Nordbornholms Byggeforretning begyndte arbejdet i februar 2016. Besøgscentret bliver indrettet med topmoderne udstillinger, cafeteria, butik og andre publikumsfaciliteter og får et samlet areal på ca. 1000 kvadratmeter.

Dermed får Bornholm flotte og mere moderne rammer til at formidle Hammerhus og landskabet omkring den berømte ruin. Centret forventes at være klar til indvielse i 2018.

Placeringen og udformningen af det nye besøgscenter er kulminationen på en meget lang udvikling i det generelle syn på fortidsminder, landskaber og planlægning. For et par hundrede år siden herskede et meget afslappet forhold til fortidens bygningsværker. Udtjente borge og mure blev slet og ret

betraktet som udtjente, men de havde da værdi som steder, hvor man kunne hente byggemateriale til andre bygninger. Der er velkendt, hvordan sten og mursten fra for eksempel Hammerhus på Bornholm og Kalø Borgruin i Jylland i stor stil blev fragtet bort og genbrugt. Med Guldalderens digtning og malerkunst opstod en national bevægelse, hvoraf venerationen for fortidsminder voksede frem. Og det har holdt sig siden, så kulturarven nok står stærkere i dag end nogensinde. Måske stærkest udtrykt af Johanens V. Jensen i ”Hvor smiler fager, den danske kyst”

*Hvad hånden former er åndens spor.
Med flint har oldbonden tømret, kriget.
Hver spån, du finder i Danmarks jord
er sjæl af dem der har bygget riget.
Vil selv du fatte
dit væsens rod,
skøn på de skatte,
de efterlod!*

I dag er alle væsentlige fortidsminder beskyttet ved lov og vigtige trækplastre for turister verden over. Vi dyrker fortidsminder, og Bornholm har mange. Høje, stensætninger, kirker, gårde, skanser og ikke mindst mange betydelige borge, hvor Hammerhus er den mest spektakulære og kendte. Synet på landskabet og bevidstheden om landskabet ændrer sig hele tiden. I bornholmerturismens barndom i slutningen af det 19. århundrede og først i

det 20. århundrede skød adskillige hoteller op rundt omkring i landskabet på øen tæt på seværdighederne. Det skulle være sådan, at øens gæster kunne nyde hotellivets fornøjelser og på samme tid se de smukke omgivelser og tage på behagelige spadsereture i de umiddelbare omgivelser. Der var Hotel Jomfrubjerget, Hotel Helligdommen, Hotel Sandkås, Hotel Finnedalen, Hotel Jons Kapel, Blanchs Hotel ovenfor Hammerhavnen og så – naturligvis – Hotel Hammershus. Det store hotel lå lige dér, hvor Slotsgården ligger nu. I dag er alle disse hoteller revet ned eller (bevidst eller ubevidst) brændt ned.

Hotel Hammershus blev revet ned i 1968-69, og siden har der været et besøgscenter på stedet. I 2011 blev villaen Hammershøj revet ned, hvorefter Slotsgården lå tilbage som de eneste tydelige bygninger i landskabet nær Hammershus.

Hammershus tronedet nu malerisk frem i næsten ensom majestæt ude på sin klippeknold. Og fremtidsvisionen om et åbent, guldalderliggende landskab uden tydelige bygninger omkring ruinen rykkede indenfor rækkevidde. Det er den vision, der nu bliver vir-

kelig, når det nye center åbner og Slotsgården bliver fjernet.

Det nye besøgscenter er placeret diskret nede i Mølledalen, således, at man fra en ny parkeringsplads oppe i Slotslyngen (den tidligere campingplads), ad en sti kan gå ned til centret og direkte ud på centrets flade tag af træ i solidt kerneeg.

Når det nye center er indviet og Slotsgården er revet ned, vil Hammerhus, landskabet, kulturen og naturen alt i alt komme til sin ret på en ny og storslået måde. Kulturen – Hammershus, helleristninger, stenbrydning og meget mere bliver tilgængeligt og formidlet, og naturen og landskabet bliver tilgængeligt og forvaltet, så det bliver så biologisk rigt og oplevelsesrigt, som muligt. Fra Hammershus er der forbindelse via redningsstierne til Slotslyngen og Hammerknuden. Der er som altid dramatiske vandremuligheder ned til Løvehovedet og Kamelhovederne ad gode stier og nysgerrige eventyrere kan gå på opdagelse uden for stier i Møllevig, hvor kysten og skoven helt er overladt til de rå naturkræfter. Mod Allinge-Sandvig har der siden maj 2016 været forbindelse ad Cirkelstien, som fører gennem storslået natur og frem til områdets mange berømte helleristninger og videre til Folkemødepladsen.

Læs og se mere om det nye besøgscenter her:
<http://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/naturprojekter/hammershus-nyt-besogscenter/>

Alle fotos kommer fra *Naturstyrelsen*

RØNNE REVISION
 Statsautoriseret Revisionsvirksomhed

Nyt fra Vennekredsen

Medlemslørddage i 2017

- 4/3 Tema – sy dragter og udstyr, kursusopsamling.
- 1/4 Tema – nålebinding med Heidi.
- 6/5 Tema – essesmedning med Niels. Sy dragter, kursusopsamling.
- 3/6 Tema – Træfinfo med Birgitte.
- 7/10 Kirketur med Bjørn.
- 4/11 Tema – fri leg. Snak om julemarked.
- 28/12 Tema – julehygge.

*Kirketur - måske kommer vi forbi Ols Kirke
- eller måske kirker, der slet ikke er runde*

Medlemsdage i sommeren.

Som Niller skriver har Centret lanceret de nye aftenarrangementer –

Middelalderfest – All Inclusive.

De kommer til at ligge på flg. dage:
12/7 + 26/7 + 2/8, kl. 18.00 – 22.00.

På disse dage holder Vennekredsen medlemsaftener på Centret. Vi kommer i dragt, spiser sammen, hygger og arbejder evt. med en aktivitet. Nærmere info kommer ud i nyhedsbreve.

Bornholmerdage.

Den 27.-28. maj er der Bornholmerdage. Der er gratis entré på Centret, og Vennekredsen har fælles aktiviteter.

Den 27. har vi papegøjeskydning og forårsfest om aftenen.

Kursusweekend 22. og 23. april

Kursus i dragt- og sko-syning kl. 10 til 15 / 16.

Jeg hjælper med at tilrette mønstre til dine mål. Har du materialer med, kan vi klippe og sy din dragt. Du får også en syvejledning med hjem.

Vi har både sko- og støvle-mønstre i mange størrelser. Du kan købe læder og såler af Centret - det koster 300 til 400 kr.

En fin dragt tager tid at lave

Vi kan ikke nå at sy en hel dragt eller et par sko på én weekend, så lørdag den 6 maj, når vi holder åbent hus for Vennekredsen, kommer jeg og hjælper jer færdig.

Pris for hele kurset: 100 kr.

Tilmelding til kursusweekend 14 dage før til Helle Pfeiffer 5154 1507 eller
helle.pfeiffer@pc.dk

Kursusweekend 20. og 21. maj

Kursus i pileflet med Pia Rasmussen på Centret. Lørdag kl. 10 til 17 og søndag kl. 10 til 14 - husk madpakke.

Kurset koster ved 8 personer 250 kr. og ved 5 personer 375 kr. Dertil kommer materialer, som man selv betaler alt efter, hvad man laver. Pia underviser i forskellige kurve med kryds bund med hank eller andet.

Hvis I kigger på Pias hjemmeside www.piaflet.dk under galleri, kan I se Pias kurve, fuglehuse og andet. Hvis I har specielle ønsker så kontakt Pia på hendes hjemmeside. I kan også sende en mail til mig
helle.pfeiffer@pc.dk

Tilmelding 14 før kurset til Helle: 5154 1507 eller på mail.

Støtteforeningen Bornholms Middelaldercenters Vennekreds

Vennekredsen er en forening, der er tæt knyttet til Bornholms Middelaldercenter (BMC) og er for alle, som er interesserede i den danske middelalder og som gerne vil støtte Centret.

Fordele ved medlemskab.

- Fri adgang til Bornholms Middelaldercenter hele sæsonen, undtaget særlige arrangementer som f.eks. Ildnat.
- Deltagelse i alle Vennekredsens aktiviteter året rundt, herunder kurser og middelaldertræf.
- Medlemsbladet Herolden der udkommer 4 gange om året
- Medlems "kom sammen" med åbne værksteder den 1. lørdag i måneden på Rågelundsgård.
- Mulighed for at få en bod til vores julemarked på BMC.

Foreningen afholder i løbet af året en række kurser, og på vores medlemslørdage er der forskellige håndværksmæssige temaer og foredrag om middelalderen.

Middelaldertræffet.

Foreningens største enkeltstående begivenhed er middelaldertræffet. Det er et medlemstræf, hvor man mødes og hygger sig og udveksler erfaringer og ser hinandens håndværk mv. Ønsker man at høre mere om træffet, kan man kontakte træfkoordinator Birgitte Sonne Hansen.

Julemarked

Den sidste weekend i november har vi, i samarbejde med BMC, julemarked på Stormandsgården. Julemarkedet er ikke et middelaldermarked, og har derfor lidt videre rammer end andre af vores arrangementer på Centret. Derfor kan man som medlem få en bod, hvor man sælger sit hjemmeproducerede håndværk.

Medlemskab af Vennekredsen:

A Personligt medlemskab 175 kr.

Kan tegnes af alle der er fyldt 15 år.

B Familiemedlemsskab 350 kr.

Dækker alle familiemedlemmer på samme postadresse.

C Gruppe-, firma-, eller institutionsmedlemskab 500 kr.

Indbetaling med tydelig angivelse af navn til:

Sydbank konto 6060 - 5843006.

Hvis man ønsker at få Herolden tilsendt koster det 64 kr. i porto, der indbetales sammen med medlemskontingentet. Alternativt kan man hente bladet på Centret eller læse det på nettet

Herolden og web.

I medlemsbladet Herolden, kan man læse om foreningens aktiviteter, faglige artikler, kursusbeskrivelser, nyt fra BMC, boganmeldelser, se billeder fra vores aktiviteter se indbydelse til træf, kurser, medlemslørdage mm.

www.bmc-vennekreds.dk

Dette blev vi fri for i denne vinter.

Foråret venter med lune dage og lysegrønne træer, der spejler sig i mølledammen.

GOD SOMMER

